

SERVICIUL DIVIN

Termenul „serviciu divin”, prin care se înțelege orice formă de slujire a lui Dumnezeu, este folosit în prezent în sensul de adorare a lui Dumnezeu prin rugăciune. În-șasi vechea literatură făcea distincție între *Avoda*, slujba rituală de sacrificiu și *Avoda șbalev*, adorarea lui Dumnezeu din inimă, prin rugăciune. Trăsătura caracteristică a serviciului divin mozaic și totodată importanța lui istorică rezidă în faptul că el s-a desvoltat din viața plină de devoțiuni a profeților; modul lor de a se înălța către Dumnezeu prin rugăciune a intrat în patrimoniul spiritual al iudaismului și a determinat modalitatea de a face rugăciunea.

Din cele mai vechi timpuri, rugăciunea mozaică se face independent de orice manifestare exterioară, nefiind legată de anumite locuri, clădiri sau persoane sacre și de nici un fel de accesoriu extern. Ea este o legătură spirituală cu Dumnezeu. Pentru ca serviciul divin să poată avea loc nu este nevoie decât de o comunitate cît de mică și de voința acesteia de a-l îndeplini.

Serviciul divin poate fi oficiat atît acasă, cît și la sinagogă, aceasta din urmă fiind preferabilă. Rugăciunea în cadrul comunității va găsi totdeauna un auditoriu, chiar dacă nu toți membrii sînt demni de ea, prin aceste cuvinte rezumă Maimonide concepția talmudică.

Iată de ce stabilirea unui loc de rugăciune este una din obligațiile primordiale care-i incumbă comunității. Rugăciunile se recită de trei ori pe zi. Oficierea slujbelor ține cont de timpul enoriașilor. Ținînd seama că fiecare este ocupat cu munca sa, prelungirea serviciului divin în zile de lucru este evitată, iar slujba de după-amiază (minha) este urmată de cea de seară (maariv). În felul acesta, ziua de lucru capătă și ea un caracter sacru.

La început, femeile nu prea erau îngăduite la slujbele religioase publice. Mai tîrziu accesul lor a fost limitat la o parte a rugăciunii, pentru ca ulterior, participarea lor să fie admisă, dar într-o porțiune separată a sinagogii, despărțite de bărbați printr-un balcon, un grilaj sau la un etaj diferit de cel al bărbaților.

De la primele sale începuturi, slujba religioasă consta din rugăciune și practicarea de rituri simbolice. Prin intermediul rugăciunii, obștei își exprimă convingerile și speranțele. Rugăciunea consta din adorare și spovedanie, din imnuri de slavă către Atotputernicul. Treptat, rugile adresate divinității căpătău un caracter omenes, credințioși solicitînd Tatălui ceresc sănătate, prosperitate, viață lungă, împlinirea năzuințelor proprii și ale familiei.

Multă vreme serviciul divin consta din citirea unor fragmente din Biblie și explicarea lor. Procedul acesta era de o importanță deosebită, căci transmitea, pe această cale, învățătura sfîntă și istoria neamului nostru, precum și cerințele morale ce rezultă din crezul religios.

Riturile simbolice nu constituie numai un mijloc de exteriorizare a concepțiilor religioase, ele sînt în același timp și comemorări istorice. Inspirare în mare măsură de la cultul Templului din Ierusalim, ele au constituit un mijloc de continuitate istorică, de perpetuare în timp a faptelor tradiției.

STUDIUL DESPRE LITERATURA EBRaică

La Boston a apărut un volum consacrat literaturilor mai puțin cunoscute cititorilor de limbă engleză — ca de pildă literatura japoneză, filipineză, braziliană etc. Un capitol aparte este consacrat și literaturii ebraice, despre care scrie prof. Robert Alter, de la Universitatea Columbia. Autorul esului face o succintă prezentare a evoluției literaturii ebraice moderne, începînd de la Avraham Mapu și pînă la S. I. Agnon.

În acest sens e caracteristic ritualul după care se desfășoară în sinagogă serviciul divin în zilele de Pesah, Șavuot și Sucot, cele trei sărbători cu caracter de pelerinaj, care ofereau evreului prilejul de a lua parte la slujba religioasă din templu.

Dar atașamentul poporului față de orașul sfînt Ierusalim, față de locurile sfînte unde se înălțase cîndva templul lui Solomon, nu se făcea resimțit doar în aceste sărbători, ci în fiecare zi, în toate zilele anului. Căci din cele mai vechi timpuri, mozaismul a păstrat o legătură sacră cu locurile sale de obîrșie.

Așa, din paginile Bibliei știm că David își făcea rugăciunile de trei ori pe zi, cu fața îndreptată în direcția Ierusalimului. După exemplul său, rugăciunile adresate Celui-de-Sus sînt, din timpuri străvechi, rostite cu fața îndreptată în direcția vechiului Templu, care pentru majoritatea evreilor însemnă răsăritul. Această orientare a rugăciunii îi unește pe toți credințioșii printr-o legătură sacră. Aceași sacră legătură o constituie și limba în care se oficiază serviciul divin. Din antichitatea cea mai îndepărtată, ebraica a fost limba rugăciunilor religioase, chiar cînd această limbă încetase vremelnice a mai fi o limbă vorbită a evreilor; inițial însă rugăciunile se recitau în aramaica populară, dar această perioadă a fost de scurtă durată. În așezările elenistice ale evreilor, practica folosirii limbii grecești ca limbă a rugăciunilor a apărut tîrziu, iar Talmudul a pus în discuție problema dacă anumite pasaje din Biblie pot fi citite și în alte limbi. Uneori, în evul mediu, la oficierea serviciilor în sinagogă s-a îngăduit recitarea unor anumite fragmente poetice, scrise în limba vorbită de credințioși. Rugăciunile importante însă au fost pretutindeni și în toate timpurile recitate în ebraică.

Într-o perioadă ulterioară, slujba religioasă nu a mai fost limitată la formule rigide. Fiecare membru al obștei putea să officieze și să conducă desfășurarea serviciului divin, obștei rămînîndu-i rolul de a da răspunsurile sau de a participa la citirea din Biblie. Treptat însă, rugăciunile au căpătat o formă precisă, tradiția cristalizîndu-se într-un text bine determinat.

Atitudinea credințioșilor față de serviciul divin a putut varia de la o epocă la alta. Ea se caracteriza fie printr-o fervoare mistică, fie prin ritualism și individualism, care adesea își disputau înfrîntarea, ieșind victorioasă ba o tendință, ba cealaltă. Comună însă tuturor acestor tendințe a fost *Kavana*, pătrunderea interioară și expresia pioasă a rugăciunii.

Poeti inspirați, al căror talent era întregit de o puternică fervoare religioasă, au îmbogățit serviciul divin cu imnuri și poeme religioase. Înnoirea extraordinară a datinelor și formelor de cult denotă sensul vital, plin de vigoare, precum și lipsa unui formalism sec al serviciului divin mozaic.

Cînd au fost organizate oficii regulate în sinagogi, a fost desigur necesar să existe rugăciuni speciale pentru fiecare dintre sărbători. În linii generale, aceste rugăciuni sînt aceleași ca cele pentru Sabat; ele constau în citirea și interpretarea Bibliei și a numeroase rugăciuni. În același timp, fiecare sărbătoare are propria sa formă de rugăciune (Musaf). Cele trei sărbători pelerinaj includ psalmi cunoscuți, ca Hallel, iar de Roș Hașana se suflă din șofar.

(Continuare în pag. 11-a)

Spiritul legii mozaice

Structura legii iudaice, așa cum apare din preceptele Torei și în concepția rabinică, este un complex de porunci și interdicții, de datini și reguli privitoare la fiecare aspect al vieții. Ea pleacă de la prescripții concrete rituale, ajungînd la largi principii etice. E sapt recunoscut de învățați că în unele cazuri legea iudaică derivă inițial de la instituții ale altor popoare semitice, în special ale babilonenilor. Totodată cercetătorii civilizațiilor antice sînt unanimi în părerea că legislația mozaică este superioară, ea fiind nu numai un cod, ci un sistem etic și moral tinzînd să perfecționeze caracterul și să lumineze existența acelor care i se supun. Factorii importanți ai acestui spirit sînt: un monoteism intransigent, care proclamă că Dumnezeu este unul și toți oamenii sînt copii Lui; o concepție etică: un umanitarism larg ce cuprinde întreaga umanitate; un realism optimist, care în mod constant a făcut posibilă interpretarea legilor în raport cu necesitățile fiecărei epoci.

Legislația biblică stipulează măsuri practice pentru apărarea concepției monoteiste. Toate ceremoniile legate cît de puțin de idolatrie și politeism au fost categoric interzise. Printre acestea amintim: divinizarea după ritualuri păgine, în special consultarea spiritorilor și a morților; anumite datini de doiliu etc.

Legea Deuteronomului a transpus principiul monoteismului în termeni concreți, reducînd sacrificiul în cadrul unui singur sanctuar. Chiar în cazurile cînd o prevedere biblică are similitudini cu alte rituri, legiuitorii Bibliei i-au dat o semnificație consecvent monoteistă.

Nenumăratele legi umanitare ale bibliei sînt la fel de categorice ca și prevederile referitoare la apărarea monoteismului. Idealismul profetic radiază prin porunca, repetată de mai multe ori, că pe vremea seceriiului, spițele, snopii și grămezile uitate pe cîmp trebuie să fie lăsate pentru săraci (Lev. 19:9-10); există multe alte prevederi din care rezultă înțelegerea și grija pentru cei nevoiași. Așa, Decalogul prevede în mod expres că servitorii și animalele domestice trebuie să aibă de asemenea parte de odihna de Sabat. Spre deosebire de prevederile severe

ale codului lui Hamurabi, care interziceă adăpostirea sclavilor fugiți, Tora le asigură protecție, oprind alungarea lor. Biblia poruncește, de repetate ori, ca străinii să fie tratați cu bunăvoință și amabilitate — atitudine aproape fără egal în antichitate.

Multe din legile biblice reprezintă nu numai un adevărat salt, în raport cu moralăa acelei epoci, ci constituie și în zilele noastre o sursă de inspirație pentru umaniști. Printre aceste legiuri amintim acelea menite a atenuea ororile războiului; legislația că un pămint nu poate fi vindut definitiv, ci numai concesionat pînă în anul Jubileului ș.a. Dezvoltarea Torei scrise, atîngînd punctul ei culminant prin crearea Mișnei și a Talmudului, a făcut și mai manifest spiritul umanist care stă la baza iudaismului. Acest spirit și-a găsit expresie strălucită în cuvîntul profeților. Ulterior, metodele libere de interpretare au dat puțină învîțătură talmudului să modifice și să aplice legile în așa fel încît să accentueze în legea scrisă elementele profetice.

Iată doar cîteva exemple ale acestui proces. Credința monoteistă a fost consolidată prin crearea unui ritual în care puritatea ideilor religioase era păzită cu strictețe. Astfel, în timp ce literatura hagadică se referă adesea la ingeri, spirite și demoni, rugăciunea rostită zilnic de fiecare credincios abia le amintește și niciodată nu invocă ajutorul lor.

Au fost introduse multe legi noi, umanitare, unele din ele fiind considerate interpretări ale Torei scrise, altele, ca inovații admise (takanoth).

În perioada talmudică au fost puse bazele unui întreg sistem organizat de caritate; toți membrii obștei trebuiau s-o susțină. Educația copiilor de parte bărbătească constituia o responsabilitate a întregii obști. O serie întreagă de legi urmăreau să îmbunătățească și să confere mai multă demnitate femeilor; cele mai importante dispoziții se referă la contractul de căsătorie și garanțiile pe care le implică, dreptul femeii de a cere divorț și dreptul văduvei de a se recăsători.

(Continuare în pag. 10-a)

O nouă ediție a talmudului

Studiul talmudului prezintă serioase dificultăți pentru cei care vor să-l întreprindă în afara sistemului tradițional, practicat de secole în ieșivot. *Tratatele nu pot fi citite și înțelese fără ajutorul unui inițiat. Sistemul acesta de învățămînt a fost transmis din generație în generație și volumele*

uriei operă au fost tipărite mereu în același format. Este exact că s-au făcut traduceri parțiale ale talmudului în diferite limbi moderne (germană, engleză, franceză etc.) dar ele nu au valoarea didactică, ci cel mult informativă, documentară.

Noua ediție a talmudului aflată în curs de tipărire la editura „El-Am” urmărește mai cu seamă înlesnirea studiului individual al acestei opere. În acest scop textul original e tipărit cu literă mare, cu semnele diacritice (nikud) și cu semne ortografice. Alături e tipărită traducerea textului în limba engleză. Deducutul textului original există 3 coloane de comentarii și explicații, de asemenea în limba engleză. Aceste explicații lămuresc toate problemele dificile ale textului, dau amănunțe în legătură cu împrejurările istorice etc. Se dau, de asemenea, date biografice ale înțelepților talmudului, precum și ilustrații intuitive la anumite subiecte.

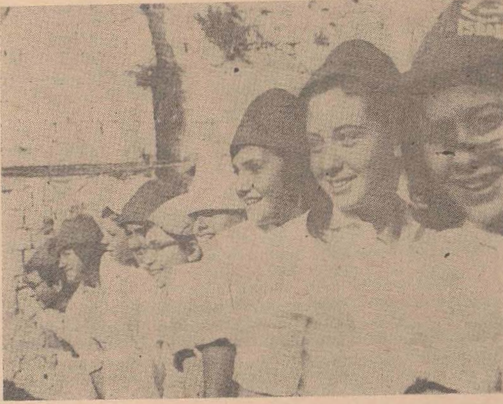
Formatul noii ediții este apropiat de cel tradițional. Inovația este că apare în fascicule de cîte 16 pagini, în fiecare luxă. Cu timpul, aceste fascicule vor putea fi reunite și legate în volume.

Editarea talmudului în această formă se face de către un colectiv de erudiți sub conducerea rabinului Ernest Ehrman.

Manuscris ebraic ilustrat din anul 1460

Corul „Zadikov“ la București

MESAGERI
AI CINETECULUI
EBRAIC

Mai întotdeauna când penița se pornește să scrie despre copii, totul nu mai e miuit în cerneală, ci direct în acea substanță afectivă numită înduioșare, ochii sînt dispuși să se înrouze de emoție, cuvintele devin alintătoare, pe scurt, în fiecare se trezește un soi de producător de îndoielnică proză sentimentală. Să nu ne luăm prea în nume de rău această slăbiciune, această înclinație omească spre melo care zace ascunsă undeva, adică, în fiecare din noi și să-i dăm voie, fie și numai pentru câteva clipe, să transpără și printre aceste rinduri... Unde va fi vorba, desigur, despre copii, despre un cor de copii care a reușit să emoționeze, două seri de-a rîndul, spectatorii din Sala Palatului, prin arta lor ingenuă și sinceră, prin arta lor care nu a vizat perfecțiunile și care nu s-a dorit decît spontană, autentică. Dar oare ce trăsătură mai de preț ca autenticitatea cunoaște arta? Corul se numește „Zadikov“, aparține Confederației generale a muncii din Israel și invitația pe care i-a făcut-o OSTA de a cînta în București, în prezua și ziua de 1 Iunie — sărbătoarea consacrată copilului — venea ca un reflex al unor eficiente relații culturale.

Așadar, la tragerea cortinei, vreo 60 de copii — dacă am numărat eu bine — înșirați, scolarește, pe patru rînduri și trei voci, copii între 7 și 16 ani, copii foarte bruni, cu tenul smead, meridiană și părul de un negru intens, ori copiii roșcovați, cu păr blond, cîrionțat, băieți la vîrsta jocurilor cu mingea și fete în pragul adolescenței, au apărut în fața noastră îmbrăcați în alb și verde, verzele acela fraged și tandru al mugurilor. Primul gest de artă pe care îl săvîrșesc un cor de copii, se știe, este însăși prezența sa spectaculară, înfățișarea sa, șirul acela de capete cu trăsături dulci, încă crude, și de bucurii mici, neformate, tabloul acesta viu în care scînteie oși o licărire de haz, dincolo o zvîcnire de neastîmpăr, mai încolo o vibrație de lirism. Mă întreb ce desene ar fi făcut Tia Peltz după fețița aceea de o șchioapă, mezinga corului, care a stat gravă și cuminte, preț de două ceasuri, în rîndul cel din față, cîntîndu-și partitura solistică cu o seriozitate de om mare, neschîfînd nici urmă de zîmbet de măgăluire atunci cînd, evident, aplauzele îi erau adresate anume ei. Sau fețișoara blondă de lingă ea, cu ochelari pe virful nasului, ori băiatul acela frumuseț, sigur de el și foarte încîntat că lui i s-au încredințat clopoțelii cu care să fină isonul corului; sau adolescența aceea cu plete lungi și negre ca noaptea, cu o voce plină, învîluitoare, care a evocat, prin înfățișarea ei, acel deșert aridilor oriental, prin care alunecă, în liniștea amurgului, caravana cămășilor; și băiatul din fund care nu mai avea astîmpăr, și cel din rîndul doi care încerca mereu, cu cochetărie, să-și aranjeze cămașa în pantaloni, și toți, toți acești copii care cîntau cît puteau ei de tare și frumos, cu ochii atenți — dar nu pironiți cu o disciplină mecanizată! — la mîna dirijorului lor, maestrul Laszlo Roth. Cînd prezentarea — preluată activă a T.U. și a teatrului „I. Creangă“, Daniela Anenkov — ne-a făcut cunoscut unele date din biografia corului, am aflat că în fața noastră avem doar un „exantem“ al formației, care numără, acasă, peste 200 de copii, că acesta activează din 1954, cînd la Tel Aviv, Isaac Graziari a înființat corul, dîndu-i numele lui Moshe Zadikov, ilustrat muzician ce-și încusese activitatea, cu decenii în urmă, în corul Sinagogii mari din Sofia. Un cor de copii e cea mai dialectică noțiune cu putință: el își schimbă necontenit componența, se împotrivește neconștient, copiii vin, cîntă, cresc și trebuie să plece, alții noi își fac apariția și munca de inițiere trebuie luată de la început, căci corul acesta — alcătuit din partitule mereu schimbătoare — trebuie să-și păstreze mereu personalitatea, unitatea, omogenitatea. E ceea ce se străduie să facă, de trei ani încoace, maestrul Laszlo Roth, originar din Timișoara și actualmente dirijor al orchestrei Radiodifuziunii din Tel Aviv. Căci nu se putea îngădui slăbirea calitativă a unei formații care a concertat —

ni s-a spus — sub bagheta renumitului dirijor Leonard Bernstein, care a cîntat împreună cu Frank Sinatra, Charles Aznavour, Danny Kaye, care are un repertoriu ce începe cu muzică de Haydn și Mozart și se termină cu muzică de jazz, pentru a rămîne cantonat cel mai mult timp în universul folclorului israelian și al altor popoare...

Noi am fost purtați, în acea seară, prin fiecare zonă muzicală pe care o frecventează corul; am ascultat, de la bun început, muzică din sinagogă, inspirată din psalmi și din liturgia sefardă, am trecut prin țesătura melodică plină de vitalitate și veselie a unor cîntece populare israeliene („Pălăria de paie“), sau prin cele nostalgice evocînd ghețul de altădată și aspirațiile sale nesfîrșite spre lumină („Sub cerul instelat“). „Cîntecul birjarului“, am rețărit emoția unor vechi melodii populare cîntate în idiș („Wenn der rebe...“), am ascultat „Summer time“ de Gershwin în engleză și „Quand j'étais chez mon père“ în franceză, am urmărit copiii cîntînd în ebraică și arabă, ca să ne desfășurăm pe deplin în sunetele cîntecelor populare românești — ce au luat de fiecare dată aplauze la scenă deschisă...

Cînd sunetele deveneau șoptite și tînguitor, cînd luminile se stingeau încet și de pe scenă pornea spre noi adierea sonoră a cîntecelor triste de odinioară, cînd verdele de frunză proaspătă al hainelor se întunea și penumbra scenei lăsa pale negre pe fețele copiilor, amintirea și declanșarea automat imaginea trenurilor peccelute, a munților de ghetuțe roase și păpuși stricate de la Auschwitz, a copiilor zmulși din brațele mamei și trimiși, cu un simplu semn al degetului, spre drumul din stînga, drumul morții. Muzica are și acest blestemat dar de a-ți răscoli, cu brutalitate, amintirile, exact cînd nu ai chef de ele. Dar apoi izbucneau, năvalnice, lumina și sunetele, copiii se porneau să cînte așa cum știu ei, tare și frumos, „Pe-aripe de argint“, melodie închinată culeșanței aviatorilor, și amintirile se retrăgeau învinse, umile, în coltoanele lor, și viața reapărea triumfătoare la rampă, iar copiii aceștia nu mai aveau deloc de-a face cu trecutul, ci numai cu viitorul...

Despre copii, îmi pare rău, dar parec nu se poate scrie fără a-ți mînia totul în acea substanță aparte care se numește duioșie. Cînd e însă vorba despre Ruthi Vierni, poți liniștit judeca în primul rînd cu acea luciditate rece pe care o pretinde, în artă, orice adevărată judecată de valoare.

Ruthi Vierni, fețița de 15 ani, a intrat în scenă purtînd în mîna stîngă o muzicuță din aceea cu care se joacă copiii, legînd cîte cîte sunete stridente între ele, o muzicuță poate doar ceva mai perfecționată. Ruthi Vierni a cîntat la muzicuță „Romanța andaluză“ a lui Sarasate și „Dansurile române“ de Bela Bartok, a cîntat Gershwin și Oppenheimer, și din instrumental acela mic cit palma au țîșnit viori și flaute, harfe și chitare, din sîrma aceea metalică s-a revarsat peste noi un univers de sunete pline de vrajă. Ruthi Vierni e toată impregnată de muzicalitate, gestul ei e un gest responsabil de creație și cultura artistică, cîntecul ei nu e acel al unui „copil minune“, ci al unui artist pe cale de a-și împlini și maturiza talentul. Minute întregi, fețița aceasta de 15 ani a ținut o sală întreagă în mîna ei, a ținut-o cu răsufarea tăiată, covîrșită de emoție artistică. De emoție artistică, dar și de duioșie; Ruthi Vierni își ținea muzicuța în mîna stîngă, pentru că dreața îi atrîna neputincioasă pe lingă trup și pentru că piciorul drept poartă amprenta aceleiași boli necruțătoare din copilărie. Fețița aceasta a știut să-și învingă boala, și în această luptă în care ea a trebuit să-și salveze moralul, a avut drept aliat prețios muzica. La apoi, muzica a primit, în schimb, din partea lui Ruthi Vierni, tot ceea ce i se cuvenea și i se putea da.

Nu știu cum, dar o clipă am avut impresia că povestea aceasta cu un copil care a știut să treacă peste toate suferințele și să le învingă, are un tîlc simbolic.

SARA STEIN

Un critic român despre un spectacol Șalom Alehem

După cum s-a anunțat și în revista noastră, comedia muzicală „Violonistul de pe acoperiș“, după „Tevie lăptarul“ de Șalom Alehem, s-a jucat cu deosebit succes pe scenele mai multor țări, printre care Republica Federală a Germaniei, S.U.A. etc. Această piesă a fost pusă în scenă și la Teatrul Municipal din Helsinki.

Iată ce scrie cunoscutul muzicolog George Shireca despre această montare („Tribuna“ din 3 aprilie 1969):

Sînt condus, seara următoare, de una dintre marile artiste dramatice ale Finlandei, doamna Hillevi Lagerstan-Mannerna, prin noul Teatr Municipal din Helsinki. Este, probabil unul din teatrele cele mai moderne din nordul continentului. Fiește, oricît de moderne și de impresionante ar fi proporțiile arhitectonice, oricît de bogate în instalațiile tehnice, ele nu au valoarea în sine decît prin semnificația ce le împrumută cultura teatrală finlandeză. Despre această cultură am dobîndit o impresie fugară, dar nu lipsită de amănunte revelatoare, într-un spectacol muzical cu acel „The Fiedler on the roof“, de fapt povestirea „Tevie lăptarul“ de Șalom Alehem, din care Joseph Stern și Jerry Bok au urzit o comedie muzicală pe cînt de bine construită, pe atît de emoționantă. În dicreta pîlpîre a unui fir de melancolie, piesa evoca existența pitorească a unei comunități evreiești din Polonia aflată sub dominația iariștă. Anecdota e absorbită pe nesimțite de caracterizarea personajului principal și a fiicelor sale, înșurubate în virtuțel primăverii și al celei dinții iubiri. Cu toate simplitatea ei, sau tocmai de asta, comedia e plină de capcane pentru cei mai iscusii și mai experimentați actori. Numai că actorii Teatrului Municipal din Helsinki sînt mai buni decît cei mai buni și săvîrșesc minunea rară a oricărui teatru dramatic: deși cu toții actori de proză, cîntă și dansează ca niște artiști de operetă și balerini dintr-un teatru muzical. Sînt cultivați și sensibili, cunosc diapazonul precis care trebuie folosit și ajung — la 200 de reprezentații într-un singur an. Cu sala arhiplină și cu aplauze care nu conțin minute întregi!

Serviciul divin

(Urmare din pag. I-a)

Cel mai complet serviciu divin se oficiază de Iom Kipur, cînd credincioșii își potrec ziua întreagă la sinagogă, în rugăciune și reculegere.

În afară de rugăciunea obligatorie, iudaismul cunoaște ca o mîstere firească de cult profetic, și ruga voluntară, pur individuală, născută dintr-un impuls spontan al inimii. Psalmii nu sînt altceva decît un rezultat al acestui fel particular și întîm de rostire a rugăciunii. De aceea, Cartea Psalmilor a rămas limanul sfînt al omului pios în toate timpurile. O astfel de rugăciune voluntară, tăcută, nespusă nici unei forme speciale sau convenționale, numite Tahannu, „implorare“ a fost adăugată la rugăciunea rostită în cadrul obștei. Aceste Tahannunim constituie o parte importantă a rugii particulare a piosului.

Deși aceste rugăciuni depind de felul particular al ficăruia și de impulsul său, în viața credinciosului mai există însă și alte momente importante, cînd comuniunea credinciosului cu divinitatea are un caracter intim, personal. Așa sînt rugăciunile de seară și cele care se fac înainte și după masă.

Un caracter special solemn s-a acordat, încă din timpurile cele mai vechi, unor rugăciuni speciale, ca Kidușul și Havdala. Tot în această categorie intră și Sederul de Pesah, cu speciul său de rugăciune narativă.

Tot așa, momentele cruciale ale existenței omului credincios se desfășoară sub semnul unui ceremonial de cult organizat la domiciliu. Din această categorie face parte circumciderea, Bar Mitva, logodna și căsătoria. Decesul și dolul dau loc la oficierea rugăciunii de către obște la locuința decedatului. Mai rare sînt celelalte ocazii cînd rugăciunii se rostesc la domiciliu, cum este consacrarea unei locuințe noi și Sium, încheierea festivă a unui tratat talmudic sau a întregului talmud. Din această categorie fac parte și rugăciunile pentru cei bolnavi, sau pentru muribunzi, sau urările pentru o călătorie fericită.

Întreaga viață a credinciosului este plină de prieluri de implorare a lui Dumnezeu atît la domiciliu, cît și la sinagogă.

ELOGII ACTORILOR ROMÂNI

Colectivul teatrului „Lucia Sturdza Bulandra“ din București a prezentat o serie de spectacole cu piesa lui I. L. Caragiale, „D-ale carnavalului“ pe scena Teatrului Național din Paris. Cronica teatrală a ziarului L'Aurore relevă faptul că „Lucian Pintilie a imprimat punerii sale în scenă o mișcare diabolică... Ideea acestui carnaval, care cuprinde adesea întregul oraș, este excelent redată, iar scenele de bal mascat, în special, care au multă culoare, sînt o perfecție reușită. Trebuie adăugat, de asemenea, că toți actorii teatrului „Lucia Sturdza Bulandra“ creează un ansamblu care merge pînă la exuberanță. Ei sînt toți excelenți, dar dintre ei, în afară de Rodica Tapalagă și Ștefan Bănică, se detașează în mod clar Toma Caragiu, care întruchipează un Pampon sculent, de un uriaș și savuros caraghiosism“.

În cronica ziarului „Le Monde“ se apreciază că „sub conducerea lui Lucian Pintilie, cei 15 actori al distribuției dau dovadă de o perfecție, stăpînire a unei tehnici foarte apropiată de tradiția italiană“.

O NOUA INSTALAȚIE INDUSTRIALĂ

Pe platforma industrială a Combinatului petrochimic din Ploiești a prins contur o nouă instalație de anhidridă ftalică, a doua de acest gen din cadrul combinatului. Instalația va utiliza ca materie primă ortoxilenui, — livrat de rafinăriile de petrol de la Brazi. La începutul celei de-a doua jumătăți a anului 1969, cînd lucrările vor fi încheiate, noul obiectiv al petrochimiei va livra 6 000 tone anhidridă ftalică.

APARATURA ELECTRONICĂ ROMÂNEASCĂ

La expoziția internațională „Automatizarea-1969“ de la Moscova, întreprinderile de comerț exterior din România au expus aparatură electronică. Astfel, „Mașinexport“ a prezentat aparatură din sistemul electronic de reglare automată. Complet tranzistorizat, aparatura produsă de Fabrica de elemente de automatizare este destinată neglării proceselor industriale lente pentru domenii mari de variație a parametrilor industriali. Din această aparatură, România expune o gamă completă de traductoare, înregistratoare reglatoare, elemente de calcul analogice și convertore electropneumatice.

Standul a înregistrat o mare afliuență de specialiști și de vizitatori.

NOI TIPURI DE LOCOMOTIVE DIESEL

În vederea satisfacerii cerințelor beneficiarilor externi, în trimestrul I al acestui an a fost întocmit proiectul de execuție pentru locomotivă Diesel hidraulică de 450 CP cu ecartament de 1 000 mm pentru R. P. Polonă. Această importantă realizare industrială deschide noi perspective de export, intrucît căile ferate ex-ecartamentului amintit totalizează aproape o treime din lungimile liniilor pe plan mondial. Se află, de asemenea, în curs de proiectare locomotive Diesel hidraulică de 700 CP pentru R. P. D. Coreeană și locomotivă de 450 CP cu amenajări pentru țările calde.

Rabi Meir din Rotenburg

Rabi Meir s-a născut probabil între anii 1220—25 în orașul german Worms. Tatăl său, rabi Baruch, îndeplinea acolo o funcție rabinică. Tânărul Meir a studiat în celebrele școli ale tosaftistilor („Tosafot” — adăos denumire dată unui număr de note la Talmud care au fost făcute de învățați începând din secolul 12. Acestea se deosebesc de comentariile lui Rași prin aceea că nu sînt continue, ci se ocupă de pasaje separate; ele sînt în mod obișnuit tipărite în edițiile Talmudului în coloana exterioară a paginilor. Scriitorii de „Tosafot” sînt cunoscuți sub numele de tosaftiști).

mele de tosaftiști), care erau pe atunci în floare în Germania și Franța. În zilele lor de glorie, acești școli au format conducători spirituali pentru evreii din apusul Europei. Rabi Meir a fost destinat să devină un conducător cu un puternic intelect și caracter european.

Rabi Meir a fost ultimul tosaftist creator, fiind amintit ca atare în istoria iudaică. El este acela care a strîns și editat tractatul luma. Ne-au rămas de asemenea notele sale despre tradițiile Ohaloth și Negaim din Mișna, conținute în Talmud.

În adolescența sa el a fost martor al ordinii la Paris a Talmudului și a multor alte cărți sacre iudaice. A fost alături de impresionant de acest lucru, încă a compus, în stilul marelui poet Iehuda Halevi, o mică poezie e-legică „Šaali Serulah”, pe care o recităm de Tisa b'Av.

Rabi Meir s-a reîntors în sudul Germaniei, unde a oficiat în multe comunități. Se pare că cel mai mult a rămas în orașul Rotenburg. Aici a condus o ieșivă, în care a studiat Rabențiu din Miel, primul codificator askezi al legii iudaice; Rabi Mordehai Ben Hillel, care a scris un supliment la codul lui Rabiașhbar al Fatis — Rif, numit în general „Mordehai”; și Rabi Meir Ilacohen, care a compus note suplimentare și răspunsuri la Rambam. După aproape trei secole de dezbateri și opinii talmudice contradictorii, necesitatea unei sinteze constructive care să fie în îndreptare practică de zi de zi, în viața pură și ignoranță.

Desi Rabi Meir nu a mers mai departe decît în încercarea de codificare formală, numeroasele sale răspunsuri au o evidentă valoare practică. Același lucru s-a cerut în numeroase probleme de Halakha, în cele sociale, comunitare și comunitare, despre obiceiuri stabilite și cele nelămurite, despre atitudinea față de dușmanii necreștici, etc. Rabi Meir, care devenise autoritatea necreștici la generațiile următoare, a pus în aplicare o părere liberă în fața dificultăților de care ori era nevoie. Într-o situație de incertitudine, încercarea obiceiurilor, lipsa de respect față de părerile autoritate ale predecesorilor, răspunsurile sale biblice în mod fidel viața evreilor din Germania medievală în toate problemele care au decurs din implicarea creștină și ridicarea unei clase privilegiate ce încerca să obțină o situație mai bună în detrimentul maselor evreiești în suferință.

La vârsta de 55 de ani îi urmează tatălui său în postul de judecător religios (daiyan). Datorită puternicei sale personalități și a strălucitorilor sale facultăți, Rabi Meir devine conducătorul spiritual al evreimii germane.

Rabi Meir a decedat la 19 Iyar 5033 (1283) la vârsta de 70 de ani.

Sistemul lagărelor de concentrare naziste

Literatura, de pe acum atât de vastă, consacrată lagărelor naziste s-a îmbogățit cu studiul competent al Olgai Wormser: „Le système concentrationnaire nazi, 1933—1945”. Ziarul „Le Monde” consacra acestei cărți o amplă recenzie, pe care o reproducem cu unele prescurtări.

Olga Wormser a avut nevoie de un curaj deosebit ca să poată duce la bun sfîrșit lucrarea asupra sistemului lagărelor de concentrare germane. La 25 de ani după dispariția sa, hitlerismul rămîne un fenomen viu, pe care victimele nu-l pot uita: dosarele nu sînt documente oarecare, ele vorbesc despre singe, tortură și moarte. Pentru acea care a urmărit să clarifice, să explice teroarea, era necesară, desigur, o abnegație profundă; autorul a trebuit să se pronunțe asupra unor

Olga Wormser descrie organizarea lagărelor, structura și ierarhiile a ceea ce sfîrșit prin a deveni o societate separată, unde toți, călăi și victime, trăiesc cu totul în afara lumii obișnuite, într-un fel de univers care nu există decît prin propriile sale dereglări. Cu sobrietate ea înfățișează calvarul deținuților și procesul de exterminare, adus la îndeplinire de către SS-ști. Toate acestea erau, din nefericire, cunoscute, cel puțin în linii mari, astfel că ne vom opri mai puțin la aceste pagini și vom zăbovi mai mult la acelea unde se pune problema interpretării.

O EXPLICATIE DE ORDIN ECONOMIC

SS-ști au utilizat munca deținuților mai întîi pentru nevoile lor proprii și apoi pentru a exploata la maximum victimele în

Deportarea evreilor din Amsterdam (1943)

conflicte între deportați, să dezbătă amănunte nespuse de dureroase, ca: rolul crematoriilor, existența camerelor de gazare de la Mauthausen. Anterior au fost publicate amintiri, studii psihologice sau sociologice; însă o adevărată istorie asupra fenomenului lagărelor de concentrare dintre anii 1933—1945 nu exista încă.

PENTRU CE LAGARE DE CONCENTRARE?

Cele dintîi lagăre au apărut puțin timp după instalarea lui Hitler la putere. În aceste lagăre erau adunați și înghesuiți adversarii potențiali, comuniști, social-democrați, oameni de stînga. Evreii erau omisi, foarte probabil pentru că, pînă la război, era mai profitabil să fie lăsați să plece pentru a li se confisca bunurile. Pentru ce aceste lagăre? Aici apare o enigmă care nu găsește răspuns satisfăcător. Opoziția fusese distrusă aproape imediat după înscăunarea nazismului. Germania îl urmează pe Führerul ei mai cu seamă începînd din 1936: nu exista deci nici o necesitate care să justifice menținerea unui regim excepțional. Argumentul economic trebuie, și el, înlăturat: cei închiși în lagărele de concentrare erau constrînși să presteze munci istovitoare, dar absolut inutile.

Să fie vorba, așa cum au declarat șefii nazisti, de reeducare, de spălarea creierilor adversarilor? Trebuie oare, adăugată convingerea, foarte răspîndită la hitleristi, că acela care a trădat odată poporul este definitiv pierdut și nu poate să mai revină la o existență normală?

Începînd din anul 1940, lagărele se umplu de străini. Internarea în lagăr a devenit un mijloc de presiune: ostăzeci, luptători din rezistență, atunci cînd nu sînt împușcați, sînt deportați. Alegerea între moarte, închisoare sau lagăr relevă arbitrarul: sistemul este atît de greoi, diversele responsabilități atît de confuze, încît nu se poate constata o regulă precisă. Teoretic se face deosebire între indivizi periculoși din punct de vedere politic, deținuți în vederea menținerii ordinii, și indezirabili, puși în afara societății. În mod practic, internații sînt în transporturi, victime ale arestărilor întîmplătoare și ale convoaielor. Astfel, inițial, lagărul Buchenwald a fost înființat în 1937, pentru adversari ai Germaniei; însă de-a lungul anilor au fost îngrămădiți aici de-a valma evrei, soldați ruși, civili, studenți norvegieni, daneci.

folosul industriei. Oamenii de afaceri și-au dat curînd seama de profiturile ce le-ar putea avea de pe urma acestui sistem. Ei îl apreciau pe Hitler din cauza admirației sale pentru magnauții industriei: erau cu atît mai încîntați de a fi găsiți în lagărele de concentrare mîna de lucru de care aveau nevoie. Sistemul să fi avut, oare, obiective economice? Lucrul e posibil.

Constatările Olgai Wormser se bazează pe realități. Este un lucru știut că războiul a creat, în Germania, problema înlocuirii mîinii de lucru a celor plecați pe front. La începutul anului 1941, prin munca deținuților lagărelor a fost construită la Auschwitz o uzină de cauciuc; curînd după aceea, munca a devenit o obligație pentru deținuți: mari firme, în special I. G. Farben, au dezvoltat o infrastructură datorită acestor muncitori care nu pretindeau nimic și al căror salariu — de care beneficia lagărul — era infim. Industria a folosit șapte sute de mii de deținuți. Un număr infinit mai mare de deținuți au fost masacrați sau lăsați să moară. Se pare, deci, că necesitățile momentului au considerat munca forțată ca un mijloc de exterminare printre celelalte, scopul final fiind, în primul rînd, eliminarea și nu exploatarea celor socotiți de regimul nazist ca nedemni de a trăi. O explicație de ordin economic ar avea, cel puțin, meritul logicii, dar, cum subliniază Olga Wormser, nu poate exista nici o logică în această întreprindere criminală fără precedent care a fost organizarea sistemului lagărelor de concentrare hitleriste.

ECRANIZAREA UNUI EPISOD EROIC

Oscar Ornit, deținătorul unui premiu Oscar, a realizat la Hollywood un film inspirat de acțiunea de salvare a evreilor danezi de către patrioții și luptătorii din rezistență antinazistă a acelei țări. Filmul, în culori, poartă titlul „Gilleleje 3”.

Curișer arheologic

PE URMELE REGILOR PASTORI

În ultima vreme, datorită muncii neobosite a arheologilor s-a reușit a se îndepărta puțin vîlul de pe capitolul, mult dezbătut, al hicsosilor, acele triburi de „regi păstori”, originare din Asia, care au invadat Egiptul cu două mii de ani înaintea erei noastre. Expediția arheologică a Muzeului de antichități din Jaffa, condusă de dr. Kaplan, a reușit, pentru prima dată, să-și croiască drum spre una din cele mai mari fortificații construite de hicsosi, precizînd astfel natura materialelor și tehnica de care s-au servit anticii constructori. Aceste fortificații au fost descoperite la Jaffa, în apropiere de tîrmul mării. Ele se aseamănă cu cele descoperite la Gaza, de asemenea construite de hicsosi. Se crede că fortificațiile din Jafa au fost construite prin secolul al XVIII-lea î.e.n.

CONSTRUCȚIE DIN EPOCA HASMONEANA

Aproape de poarta Jaffa, la Ierusalim, a fost dată la iveală, acum cîva timp, o sală care datează din perioada hasmoneană (anul 160—40 î.e.n.). Lucrările au fost conduse de Abraham Eytan și Ruth Amiran de la Muzeul din Ierusalim. Se crede că-ai una din cele mai vechi case descoperite la Ierusalim. Pînă în prezent au fost scoase la lumină numai morminte și porțiuni de ziduri. Sala a fost descoperită la o adîncime de patru metri și jumătate la un nivel apropiat de turnul Fasacl. Lintoul și stîlpul ușii sînt intacte. Prin aceleași locuri s-au găsit 89 monede din perioada hasmoneană și herodeeană.

CEL MAI VECHI ALFABET

În sudul deșertului Sinai, în locul numit El Hadam, oamenii de știință au reușit să găsească urmele celui dintîi alfabet din lume. Meritul de a fi descifrat aceste semne revine egiptologului Allen Gardiner și orientalistului W. Albright. Gardiner și-a dat seama că un grup de cuvinte sînt repetate în același text protosinaitic. După nenumărate încercări de a reface literale care lipseau din cuvinte, s-a ajuns a se reconstitui numele unei divinități agiptene. Astfel, încetul cu încetul, s-a aflat secretul scrierii protosinaitice. Cum se poate explica prezența scrierii în acest pustiu? Se pare că pe la jumătatea celui de-al doilea mileniu dinaintea erei noastre, vechii egipteni foloseau ca mineri sclavi și prizonieri originari din Canaan. Acești sclavi au suferit influența culturală egipteană și scrierea folosită de ei era asemănătoare hieroglifelor. Se presupune că ci au adus această scriere din Canaan.

INSCRIPTII VECHI DE APROAPE CINCI MILENII

Wadi-UmSidra este un loc impresionant în inima unui munte numit „Defileul scrierilor”. Aici se poate vedea gravat în stîncă Menora cu șapte brațe, șofarul, cuvinte ebraice, care au fost încrustate cu circa cinci mii de ani în urmă. Pe lîngă aceste figuri sculptate se găsesc și inscripții în limba greacă și nabateană. Un interes deosebit prezintă Menora, care a fost gravată într-un loc foarte vizibil al stîncii. Se pare că anticii iudei au stăpînit vreme îndelungată aceste locuri, căci pe zidurile sale se găsesc gravate alte două menorot. Deasupra minorei se vede scris cuvîntul grec *akrabas*, care exprimă ideea de prestigiu și forță.

La o oarecare distanță de menora se vede o inscripție în ebraica arameană, scrisă cu litere nabateene. E vorba, în acea inscripție, de un evreu, șef al unei caravane de negustori din Jotvata, care traversa deșertul în scopuri comerciale. Această inscripție confirmă afirmația istoricului grec Procopiu care, în cărțile sale, vorbește despre locuitorii evrei ai tîntului Yotvata.

EXPOZITIE DE ARTA PLASTICA

Redacția revistei „Sovetis Heimland” din Moscova a lăsat la dispoziția organizării unei expoziții de picturi și sculpturi ale unor artiști evrei.

FILATELIE

Un set de timbrele olandeze a fost pus în vânzare care reproduc interiorul sinagogii din Punda, construită în anul 1795.

Anii de învățătură

În acele zile de cumpănită sărăcie, Akiva vedea că Rahel suferă și se necăjește împreună cu el. Și atunci făcu legământ în sine: „Va veni o zi când voi fi bogat. Atunci voi dăruia Rahelului o bijuterie de aur în care va fi gravat orașul sfânt Ierusalim.

Legenda povestește: „În acele zile de necaz și sărăcie profetul Eliahu venea la el și-l consola. El s-a arătat sub chipul unui om nevoiaș, s-a postat la intrarea ocolului unde se adăposteau Akiva și Rahel rugându-i: „Dați-mi un braț de paie. Nevasta mi-a născut un fiu și nu a pe ce să-l cule“. Iar rabi Akiva îi spuse lui Rahel: „Uită-te la omul acesta, nici măcar un braț de paie nu ia!“ (Cu alte cuvinte: Există oameni pe lume care suferă mai mult decât noi — Talmud, tratat Ketubot 63).

Patruzeci de ani a învățat rabi Akiva. A învățat cu pasiune, fără întrerupere. În toți acești ani Rahel a fost alături de el. În primii ani, ani de foamete și sărăcie, ea a luat asupra-și tot greul gospodăriei. Ea a hrănit și crescut copiii ce li s-au născut. Timp de mulți ani rabi Akiva a învățat în centre îndepărtate. Rahel îi dăduse dorul, suferința ei tinjinea după el. Dar nu-și pierdea curajul. Mai mult: de fiecare dată când Akiva se întorcea

acasă ea îl îmbrășa și se întorcea mîrșopede la Bet Hamidră, spre a-și continua învățătura.

Pe măsură ce anii treceau, creștea dragostea lui rabi Akiva pentru soția sa. În ochii săi Rahel era cea mai perfectă creație a lui Dumnezeu. Avea sentimentul că ei îi datorază totul. Că ea îl îmbărbăta însuși încredere în posibilitățile sale.

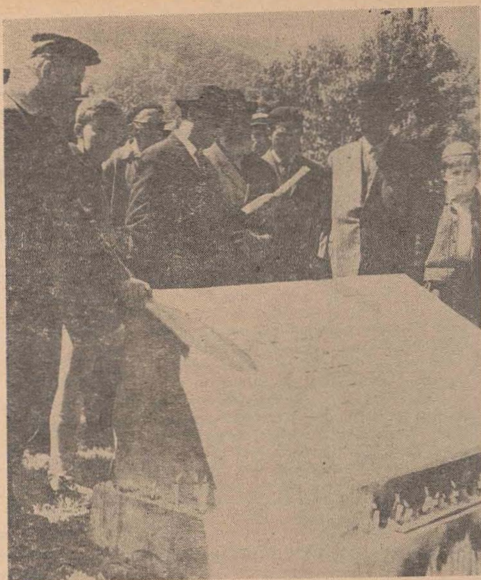
Legenda povestește: Timp de 12 ani a stat Akiva departe, învățând Tora. Abia după ce devenise un mare erudit s-a întors acasă. Mii de învățători îl însoțeau. Toți locuitorii orașului îi ieșiră în întâmpinare. Auzeau despre toate acestea, soția sa îi ieși și ea înainte. Vecinii i-au spus: „Împrumută-ți vestimente, îmbracă-le de sărbătoare“ (Căci n-avea vestimente de sărbătoare care se purtau atunci când te duci în întâmpinarea unui om de vază). Dar Rahel a răspuns: „Să-mi meargă din greu mie în viață și eu și nevoiile să mă înfrumusețez pentru el“. Când ajunsese în preajma lui, îi căzu la picioare, sărutându-l. Învățătorii, care o cunoșteau, au vrut s-o dea la o parte. Dar Akiva le spuse: „Lăsați-o! Toată știința mea și a voastră, a ei este!“ (Tratatul Ketubot, 63).

BRIT IVRIT OLAMIT

Citiți în pag. 12-a textul în limba ebraică

După 25 de ani...

În ziua de 25 mai a.c., la cimitirul evreiesc din Sighetul Marmatiei a avut loc un serviciu divin cu prilejul împlinirii a 25 de ani de la deportarea evreilor.

Au trecut 25 ani de atunci... Era primăvara la Oradea, primăvara anului 1944, și noi aveam 18 ani. Nori negri se îngrămădeau deasupra noastră, dar noi eram tineri și ne aflam în frigurile bacalaureatului. Toate acestea și emoții, fotografii pentru panoul absolvenților și scrutarea viitorului... Bacalaureatul doar înseamnă poarta prin care urma să pășim în viață...

Dar în fața noastră s-a ridicat o altă poartă, înspăimântătoare. Iar noi, cu visurile noastre, cu viața noastră și un bagaj de 30 de kilograme, prin această poartă am pășit în viață! Era poarta ghetoului. În acele zile a apărut dispoziția de mutare obligatorie a tuturor evreilor în ghetto. Peste noapte s-au ridicat garduri înalte în jurul celor câteva străzi ce fuseseră destinate pentru cei 30.000 de evrei din Oradea. Porțile erau păzite de jandarmi hortiști, cu pene de cocoi la pâlărie. Și vîntul se juca în pene, era primăvara la Oradea, porțile ghetoului larg deschise...

La probele scrise reușim toți cei 52 din clasa a opta a liceului evreiesc „Dr. Kecksmét Lipóti“. La oral s-a ajuns doar pînă la litera K. Mai departe... La 5 mai 1944 porțile ghetoului au fost închise. Școala, examenele, emoțiile dulci ale bacalaureatului — toate au rămas dincolo. Da, bacalaureatul nostru a fost un bacalaureat ciuit. Iar viața noastră... În viața am intrat prin porțile ghetoului. Ghetoul, deportarea, lagărul, moartea. Puțini au supraviețuit.

Au trecut 25 de ani de atunci. E primăvara. Și iată-ne din nou la Oradea. Noi, cei care am rămas în viață, ne-am adunat să aniversăm împreună 25 de ani de la acel bacalaureat ciuit.

Școala este veche, înmăguită de vreme. Ferestrele înguste, zidurile groase, au ceva măreț, nobil. Pe aceleași trepte tocite de piatră a alergat cîndva fratele meu, aici a învățat și tatăl meu, la începutul secolului...

Urçam treptele de piatră ale scării din curtea vechii sinagogi. Soneria vestește începutul orei de dirigență, iar noi, femei și bărbați de 43 de ani ne ocupăm locurile, așa cum obișnuim, sau cum ne așezaseră vechii dirigenți. Eu mă așez în banca întâia. (Nu, pe atunci nu purtam încă ochelari). Stăteam patru în banca întâia, dar azi sint numai eu singură. Și cite alte bănci au rămas neocupate... Imi întorc privirea spre profesorul nostru. Se face apelul, se citește numele elevilor și al profesorilor. Umbrele lor iau loc în bănci și-i vedem cîndva aici. Acum nu mai sint singură în banca întâia, lîngă mine e draga mea prietenă, cea mai bună prietenă, care pînă-n vîrstă o să aibă codițe subțiri și ochii gata să ridă. Lîngă mine sint și ceilalți, au nume, le văd chipurile... Sint 52, toți cei 52 care am pornit odată spre viață. Ne aducem aminte de fiecare dintre ei, toți sint vii în amintirea noastră. Din cei 52 de elevi ai clasei a opta, promoția 1944, cl. 15 au rămas în viață, iar dintre cei 13 profesori, doar 4. Și totuși, cine a avut ideea să așeze doar patru scaune lângă catedră? Avem nevoie de toți profesorii noștri...

Atunci, cînd rîd pe rînd, noi cei prezenți ne ridicăm și răspundem, le povestim șilor despre viața noastră și încercăm să răspundem toți, în puține cuvinte la aceeași întrebare: pe care ne-o f... azi mai mult ca altădată. „Am fost oare demni de profesorii noștri, de părinții noștri, de morții noștri și de atîtea suferințe ce s-au abătut asupra noastră?“

A fost foarte greu să-ți păstrezi viața și foarte greu ca ea să-ți fie trăită mai departe. Dintre cei 9 elevi și 4 profesori prezenți la festivitate, 4 au trecut prin infernul cunoscut sub numele de Auschwitz, 7 au fost în lagărele de muncă hortic și doi au scăpat cu viața fugind din ghetto și ascunzîndu-se cu ajutorul unor oameni buni, sub nume fals, cu acte false. Credința în mai bine nu ne-a părăsit însă niciodată.

Dirigintele citește catalogul. Foștii elevi își povestesc viața. Părinții și toți cei care mi-au fost apropiați și dragi au fost exterminați la Auschwitz. Mi-au răpit o ființă dragă pe care nu mi-a fost dat s-o cunosc niciodată: în ghetto, mama dăduse naștere unei fetițe, Rachel. Peste cîteva săptămîni a fost ucisă cu mama împreună, în brațele ei.

Cei care am rămas, care toți ne-am pierdut părinții, frații și surorile primim acum în inimile noastre amintirea lui Rachel, fetița de cîteva săptămîni, pe care colegul nostru nu a cunoscut-o niciodată.

„Am avut 19 ani la eliberare, părinții au fost exterminați la Auschwitz și trebuia să-mi întrefin cele 3 surori mai mici. Dar nici la studiu nu am vrut să renunț. Am lucrat și am urmat cursurile facultății de medicină... Nu de mult am dat concursul de medic primar...“

Din cuvintele lor se conturează soarta noastră comună. La eliberare toți am avut 19 ani. Fără părinți, fără rude, săraci lipșiți am pornit în viață. Este oare întîmplător că 4 dintre cei 9 s-au făcut medici, una profesoară la o școală de copii deficienți, cei mai loviți de soartă? Este oare întîmplătoare această dorință de a ajuta, de a aduce alinare celor care suferă, de a cultiva omnia?

Sint mîndră de colegii mei, de răspunsul pe care l-au dat prin munca lor, prin viața lor, acelei întrebări nerostite pe care conștiința fiecăruia ne-o pune. Mă simt legată de ei prin soarta comună, prin atitudinea și munca comună. Ne-am regăsit, ne-am redescoperit. Ne leagă copilăria și tinerețea, bacalaureatul și ghetoul, moartea și viața.

La 3 mai a avut loc oare de dirigență. Seara, o masă la un restaurant. A doua zi dimineața, o excursie la Băile Felix ne-a reamintit farmecul vechilor excursii, al vechilor aventuri tinerești.

A doua zi ne-am împrăștiat în toată țara. Numai 3 au rămas la Oradea. Ei trăiesc în vechiul nostru oraș.

Începe o zi de lucru. Șeful de lucrări de la clinica de psihiatrie din Timișoara își pune halatul alb. La Tîrgu-Mureș studenții își așteaptă lectorul. La București, la școala pentru slabvăzători, un grup de copii își încep exercițiile pentru educația vederii. Se deschide și gîșnele bibliotecii de la Institutul de Medicină. Începe o zi de lucru...

Trăim împrăștiati. Dar ne simțim uniți. Fiecare am învățat cele cîteva versuri care la aniversare au fost scrise pe tablă de colegul nostru...

„Douăzeci și cinci de ani nu-s mulți și nici puțini.“

E grea totuși aducerea aminte. Atîtea chinuri, atîtea amare suferințe... Mulți nu mai sînteți aici,

Dar amintirea voastră rămîne, Și nimeni nu are voie să vă uite“.

ANA ZEIROUTS

Spiritul legii mozaice

(Urmare din pag. 1-a)

Prevederile biblice care interzic brutalizarea animalelor au la bază o formulare mai generală, anume ca nici o suferință inutilă să nu fie pricinuită unei ființe vii. Din acest principiu decurge legea tăierii rituale a vitelor, care urmărește ca animalul sacrificat să fie scutit de chinuri.

Unii învățați făceau distincție între litera și spiritul legii, ceea ce a avut drept rezultat abrogarea legii rituale; o astfel de distincție, însă, a fost străină învățătorilor iudaismului. Aceștia, în schimb, au respectat atît litera, cît și spiritul legii. Ei au sesizat deosebirea dintre intenția de bază a legii și expresia sa specifică. Astfel, Simeon ben Iohai era vestit pentru modul în care știa să deducă scopul urmărit de Legea scrisă, procedeul care l-a dus la concluzii instructive diferite de acelea, ale erudiților care aplicau mecanic prevederile Torei. Ben Iohai urmărea în toate cazurile să promoveze spiritul umanist al Torei.

În același spirit se integrează și inițiativa lui Hillel, de instituire a prosbulului. Acesta este un exemplu clasic de abordare curajoasă a principilor Torei, plecîndu-se de la premise profunde umaniste. Dar ce este prosbulul? În biblie este prevăzut că datorile pot fi anulate în anul sabatic; în practică, însă, această lege, care venea în ajutorul celor săraci, le înăsprea situația, căci le oprea creditul. Prin introducerea prosbulului, Hillel a redat celor nevoiași puțința de a dobîndi credit, redînd totodată legii biblice sensul ei primar, acela de a înlesni traiul oamenilor umili.

O inovație asemănătoare adoptată în evul mediu oferea credîndosului posibilitatea de a face împrumuturi în scopuri comerciale. Spiritul care stătea la baza legii biblice era, însă, protejat prin distincția care se făcea între creditul comercial și împrumuturile în scop filantropic (gemilut hessed).

Legea rabinică nu numai că a scos mai mult în evidență spiritul legislației biblice,

dar adesea a înlocuit rigiditatea unor prevederi ale legii scrise, punînd-o mai mult în acord cu etica avansată a răsăritelor. Astfel, legea talionului „ochi pentru ochi, cînt pentru dînt“ (Ex. 21:24) a fost explicată de învățați în sensul că pentru o rănire sau insultă personală trebuia plătită o compensare materială, ce era stabilită de tribunalul rabinic.

Cu fiecare generație, spiritul u... de înțelegere și interpretare a textelor altele s-a accentuat tot mai mult. Caracteristic în această privință e faptul că nenumăratele controverse dintre școala riguroasă a lui Șamai și aceea mai liberală a lui Hillel au fost soluționate, cu puține excepții, în favoarea celei din urmă. Principiul de aplicare a legilor iudaice a fost întotdeauna că nu se poate impune unei obști o legislație pe care majoritatea membrilor nu o pot respecta.

Multe din tendințele de interpretare a legii în ce privește spiritul, mai mult decît litera ei, au fost manifestate în perioada dezvoltării post-talmudice. Legea care prevede că divorțul perechilor fără copii poate fi aprobat abia după zece ani cade în desuetudine în perioada gaonică. Au fost introduse mai multe prevederi pentru protecția femeii căsătorite. Interzicerea poligamiei, proclamată de rabi Geșon, a clarificat mai bine concepția despre căsătorie care domină atît literatura biblică, cît și cea talmudică. În codul lui Maimonide, atît litera, cît și spiritul legii își găsesc cea mai rațională și mai largă expresie.

Învățații din evul mediu, care au trăit în comunități supuse unor continue persecuții, au fost mai riguroși decît Maimonide. Cabala, care începeuse să domine viața intelectuală și religioasă a nenumărați membri ai obștilor evreiești, a influențat și H... în special în privința ceremonialului. Atributul o semnificație cosmică celor mai mici amănunte ale practicii ceremonialului, C... a încurajat interpretarea textuală și aplicarea meticuloasă a prevederilor legii. În consecință, mai multe ritualuri, care pînă atunci erau privite ca discutabile au fost legitimate — de ex. Tașlich (aruncarea simbolică a păcatelor), Kaporot (sacrificiul simbolic pentru păcatele comise) și spargerea unui pahar la cununie. Deși practici foarte vechi, ele nu sint menționate în literatura talmudică. Ele apar în perioada gaonică; dar abia sub influența cabalistă, în secolul al XV-lea și ulterior, ele sint fundamentate din punct de vedere mistic. În această perioadă medievală tirzie, caracterul ascetic devine mai accentuat în datinile iudaice, culminînd cu apariția hasidismului. Mișcarea de emancipare și tendințele moderne ale Haskalei și Reformei au provocat o reacție de conservatism extrem printre învățații tradiționali Halacha. Ca o reacție față de noile tendințe, ei au insistat cu tărie ca fiecare amănunt al legii să rămînă neschimbat.

NOUA CONDUCERE A COMUNITĂȚII DIN BACĂU

De curînd a fost instalată noua comunități din Bacău, alcătuită din d-nii: dr. Rubin Zenker, H. Herman Caiserman, secretar: Isac Braunstein, M. Segal și Davidovici, consilieri.

די סדרה פון דער וואך

(המסך פון זייט 11)

ברודער ישראל, און דערצוילן
אין די מאסירישע וואס האט
גערעדט מיט די בני ישראל אין
מצרים. און זיי פארלאנגט פון
אין גאנצער, נישט קיין שפיר.
און זאגן אז אפילו פארן וואסער
וואס זיי און זייער פי וועלן
מירינען, וועלן זיי אים באצאלן.
און וואס ענטפערט דער מלך
ארום אויף דעם פרידלעכע אנבאט
לא תעבור בים, וואסלעך נישט
דורכגיין דורך מיר, וואסלעך מיטן
שווער וועל איך ארויסגיין קעגן
ריר (בסדר כ"ח). אזוי פאר-
שטייט דער "אח" דער ברודער
עס זיין אויפצופירן מיט זיי
ברודער ישראל. און ער האלט
וואס און נישט ארויס קעגן דעם
פאלק ישראל, בעס כבוד מים
מיל פאלק און נישט א שטארקער
האפט. און ישראל ווילנען פאר-
היין אומזיסטעס מלחמות און
שפירט דעם, צווישן ברודער,
וויס ישראל (כ"כ) ניינט ער
זיך צו פון אים.

און אז דער "ברודער" האט
דעם אויף, וואס ער קען מען שוין
דערווארטן פון אנדערע, פון
מיטן מלך פארמיר, און ער מלך
הבטן, וועט ער די בני ישראל
האבן געמאכט דעם זעלבן פאר-
שלאגן, "לאסער דורכגיין דין
לאנד, מיר וועלן אהאלן דין
האסער נישט מירינען", וואס אהא
סיחון... וויא ער מלך הבטן...
און סיחון דער מלך פון הבטן
האט אנדער נישט געזאגט דורכ-
לאזן דורכגיין אים... און ער דער
מלך ריר אים... ארויסגעבאנען
אקעגן אונדז... (כ"ח-לג). זיי
ווארפן אפ דעם פרידלעכע פארש-
לאג, און זיי ווערן געשלאגן פון
די בני ישראל.

אז כ"ח בן פער, דער מלך פון
מאב, זעט וואס איז געשען מיטן
אמור, פארניינט ער זיך מיט
דעם, און זיך וואס נישט געמאכט
ביי צווייטעם די בני ישראל. ער
ווייזט זיך נישט באנוצן פון אנהייב
אן, מיט געווען. ער רופט דעם

וואס
האט...
און די
אויסצולין
האט געווען
דעם מלך
פון גאס...
(בסדר
כ"ב)

מירן מיר זאלן אים שלאגן און
איך וועל אים פארמיריגן פון
לאנד, (בסדר כ"ב-1). ער וויל
זיך באנוצן מיט פסיכאלאגישע
מיטלען, כדי צו צווינגען אים
פאלק, ער וויל אים פארמיריגן
ביי די אנדערע פאלקער, אים-
מאכטן פארמיריגן דעם גאנצן
איים, בלויזט.

בלעס האט נישט געקענט אויס-
פירן די שליחות וואס ער האט
באקומען פון בלקן. ער האט גע-
זען דעם פאלק פון דער נאנטער
און, לא האבט... און ער זעט נישט
קיין אומערקט און יעקב און

בלעס איז די זאך נישט גע-
לונגען, נאכט. וואס ער האט גע-
(כ"ד-כה). בלק איז ווייטער גע-
גאנגען אין זיין וועג. און ווען
עפנטער מיט דריי הונדערט יאר,
ווי מיר לערנען אין דער הפסוקה
פון סדרה בלק (שופטים יא)
האבן די בני סען ווייטער גע-
וואלט מלחמה האלטן מיט די
בני ישראל, האט זי יפתח הנ-
לעדי, נישט געשוויגן. ער האט
אויך קודם געשיקט שלוחים מיט
זיי דורכצושטען, און בלויז ווערן
האט קיין אנדער אויסוועג נישט
געוואלט, האט ער געשטעלט מיט
זיי, און זיי באזיגט.

אבער צו אונדזער גרעסטן
ווייטיק האבן בלקס נאכטער.
אין משך פון די דורות, געפונען
דינסטע בלעס, וואס האבן אה-
געווען די שליחות, און גענוי
מען ביי די בלקס. מלא ביתו
כסא ויהי, מולע הייזער מיט
וויבער און נאך.

אבער צו גענצלעכע אויסצו-
מונג, ווי די עמלק, בלקס און
אין אונדזערע צייטן דייטלעכעס
יחם שמם האבן צוגענויט אין
זיי נישט געלאזט. און ס'וועט
זיי ווייטער נישט געלאזט, ווייל
דער ציל פון דער ענטפערט
איז נישט צו פארניינט און פאלק
דורך אונדזער, נייטער, מהסובו
אחוריק אלע ענטפערט און אלע
פאלקער זאלן זיין די שיינע
געזעצטן פון שלום און אהדות.

מודעה רחובה

מי שיש ברשותו מחספ
רים שחיבר הרב יעקב
מאירשילסון, למבוקרש
(הודיע בלויזן "הרב
מאירשילסון")

אכני גוית
דברי מאיר
של אורות
נחלת יעקב
ערות בעקב

מתבקש להודיע למערכת
"כתב-העת".

לתולדות הדפוס

(המסך פון זייט 12)

ענינים סראות החסם אשר
נעשה בישראל, ואניגמה השע
משמעות עקמת הילך ונאמח
אכיוונים, יאבה אליהם יאמה
אל לבם למבוק ויאליהם עליהם
רוח חסד ונריבה. רוח חסמה
ומוסר לחתום ברב בית ישר
ראל לכבוד ולתפארת
ומכיוון שהופעת התקופה
שלנו ביאס שבמלחמה חלה
בתקופה שלאחר "אחור הנ-
סיכיון", כלומר אחר איחודה
של רומניה עם מולדובה למדי-
נה אחת, (24 יאנואר 1859)
טבעה הוא פציונו לחתום על
פסקה של ה"גאזיטה" סב-
הינה עמדתה שנקטה בכנייה
שמה: ריפוח הרב פאליס-
מהחומר האנוש שהופיע בע-
נין זה בעשרת גליונות ה-
"גאזיטה" אנו יכולים להסיק
שהעתון לא גימט שום עמדה,
לא לחסד ולא לשבט. עצם
עובדה זו של נייטראליות
פציונו של העיתון סב-
עורר העתון, מעידה על רכסו
של העתון ועורכו כאחד,
בזמן שרוב המעבירים ברו-
מניה היו סורופים של הרב
מלכ"ם ער שאחרים מהם
יוסו, לכליטתו, וגם השני,
אח נירושו מרומניה. בנוגע
לחומר הרב שהזכרנו, הוא
נמצא בשני גליונות ה"גא-
זיטה". בגליון 9 מ-28 אפריל
1859 נמסר, שעתון בוקרשטי
הודיע שהרב מלכ"ם ריש
בשבת אחר החג (ספח) ויריש
כן את אחי "לחורם ב"סמון
ונפשות" לשובת המולדת,
מסמן בשכיל המילחמה האלוסי
ונפשות להחבר לזאב.

אנחנו מצידור-ספסמט
ה"גאזיטה" את דברי העתון
הקורשטי-מקדשם בכריה
אח דברי הרב, אבל דבריו
היוצאים מן המה עשו רק
רושם של כלב, כי הרב עצמו
פרס ויתר על הנתינת הורה,
על חסות מעצמה זהה, אף
שהביט את צדונו להישאר כאן
לכל ימי חייו. לרברו קיסרונ

1864
כ-1864 (למרות מה שעל
חשש מופיע שנת תרכ"ג)
מוסר באס:
41. בנות פולס וואו
לוח הכולל כל ימי עולם
ותכליתו למצא בול פולק
הן לשנים באחיותן סחרה
שנים קרסנות... סאח אברהם
בס' אהרן'הסאוויראן'וע...
ליכוש לוחסאן מצד פולק
בשנת כהנה נצח ל"פ"ט
(תרכ"ג) ע"ע, 100x175
ס"ח, חלק ראשון.
לא ידוע לי אט וותי הו-
מיע חלקו השני.
[זאת לרע, "שבת עק
ספרים" ס"ח מירוברגן
בשנותון].
(המסך יבוא)
ההערות בסוגריים סרובנים
והערות סרובנות:
ש. אביאסתר

די לאנד באראטונג

(המסך פון זייט 11)

נויבויס ווי זענען. אין איינזענס
מיט די קורסן, איז נויבויס אויך
אויף חשש ווי צו צוועגן מיט
די מראיזענעלע פארשען פון
למוד, הי תלמוד הורה, הברה
ש"ס א.א.
אין המשך פון זיין רעד, האט
זיך דער פרעזידענט פון דער
פרעזידענט, ברייט פארנומען
מיט דער אקציע פון צדקה, בא-
סאנציע און ווי האט איינזענס
אין א יידישן רעליגיעזן עקר.
ער האט אנגעזיין די קריסט-
רום האט שטעלן אלס סוד
פון דער דאזיקער אקציע, ווי
אויך די אפונעם אין העלעק זיי
ווערן פארשען פארשען.
דער עיקר איז און די שטיצע
זאל ווי האט וויקאמאטער, לויט
די הצרכות מונען נויבויס-האט
פילן, און אום אנצוירן דעם
ענטפערט ווירע. און דערמאר
זענען אויך די אונזיג פארשען
און שטעלן באקומענע פארשען
צדקה אין מופלן. אנדערע אין
שפיון און מלבושים און אנדערע
אונזער די שטעלן פארשען.
דעם סאטעמק, חערס געגעבן
שטיצע און ער 10,000 פערזען
און אלע קהילות מונען לאנד.
דער רב הכולל האט אונזערע-
שטעלן, און די מלחמה פון די
קהילות און די מלחמה זענען
עקס אויף דעם געבוי, דארפן
מירינען ערנסט און גאנצם

עולם, גיין האט אפערט אין שול
און אין די אנדערע רעליגיעזע
מסורות, צוואנגס-מאכטן מיט די
כריסטן, אין רוחניותקע
מנהיגים פון די קהילות. אין
רעדלעכער צייט, דארפן די מנהי-
גים פון די קהילות האבן פאר-
בסדריקן צוועק, צו דערגעניסערן
די אקציע וויין צו דער קהילה
מיט וועלכער זיין זאל זיך מירי-
נען, צאל רעגלעכעס די פרוי-
וויילעך באשטייערונג, און א-
שילענעלע און די רעליגיעזע
און מראיזענעלע מאניפעס-
טירונגען.
א באזונדערע אויפגעקאמפן
דארף מען זענען דעם רעליגיעזן
חזון פון די קהילה-מנהיגים (בוקא-
סאזי פארמאן בוי די יידן א
גרונטער באגער זיך צו באקענען
מיט די מירינען און אנדערע
אסונה, מיט לשון הקודש, מיט
די גייסטעלע, עמיש און רע-
ליגיעזע ווערן וואס אונדזער
פאלק האט געשאט אין שר פון
ישראלישקייט. די מנהיגים פון
השמה אין די גרעסערע - האבן
דעם פארמאלישן חוב צו באשרי-
דיקן די דאזיקע שטענענען
אין ערלעכע קהילות (בוקא-
רעש, סימאשא, יאס, קלויזש,
נאליא) דעם סען, אין דער רש-
ווער וואס וואס, א כולל פארשען
ס'זענען פארמאלישע געשען
העברעישע קורסן, מ'האלט לעק-
ציעס פון יהדות א.א. דער שיי-
פער פאלקלעכע טעם די דאזיקע
קורסן האבן געמאכט, חיון פון די

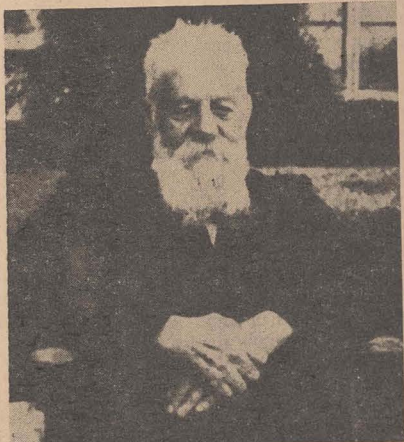
פיקים אין דעם דאזיקן חייבן
עקספאר.
דער רב הכולל דר. דוד משה
דחן, פרעזידענט פון דער פרע-
ראציע, האט אין א רחבותדיקן
עקספאר, אנגעזיין די רעלע-
גייזע, די אקציעס פון די
קהילות, די רעליגיעזע רעלי-
זירונגען, און אויך די איינזע-
אויפגאבעס פון די קהילות. ער
האט באשטאט און אלע אויס-
שוען זענען א פועל-וואס פון
דער מולשענדיקער מירינען פון
העלעכע עס געניסן אלע בייגער
פונעם לאנד, אן אונטערשייד פון
נאציאנאליטעט, ראטע צו דעם
גיטען גלויבן, ער האט אויך
געזען וועגן דעם פרעסטיזש
פון העלעכע עס געניסן די יידישע
באפעלקערונג פון רומעניע ביי
דעם העלעכע-מירינען.
אבערגענידען צו די קאנ-
קרטע סאטעמקעלעכע אפגעקא-
פון דער שטעטליש, האט דער
מנהיגותני געווינן די אחריות
האט ס'לייגט אויף די יידישע
האט ווירטעל ווי די צדקה-צדקה
כדי צו דערשולן להחזירן די
דאזיקע אחריות, און צו דער-
גרייכן די דערמארטע ער-
מאט, דארפן די מנהיגים פון
די קהילות - גרויסע צו קליינע
ווי מירינען וואס וואס-
דער ווארעלע יידישע פרוי-
פילן, עקס צו זיין בערני פאר
באמנה, און זיך נישט קענען
ערן מונען צדקה. די מנהיגים
פון די קהילות דארפן קומען
האט מערער פרישן דעם יידישן

ד.ר. מאזעס גאסטער

איינע פון די גרעסטע פערזענלעכקייטן וואָס דאָס
רומענישע יידנטום האָט אַרױסגעגעבן
(14 יײן דרײַסיקסטן יאָר-1877)

כע עס קומט זוי אויס זיך צו
אנגלען.
אין יאר 1885 איז דר.
גאטמער אינוועסט מיט א גרופע
זירושע אינטעלעקטועלער גע-
זעליגען געזעלן צו פארלאזן
דעם לאנד. ארויספארנדיק פון

פארשערישע מעמוקס אין דריי
לשונות, אין ענגליש, דייטש און
רוסעניש. זעלען אז איין מענטש
זאל פארניקן און זיך אזוימאל
טאלאנט, א וויסנשאפטלער, א
שרייער, א פאלקלאריסט, א פיל
לאזער און א מרביבו.

[illegible]

ער מאַרשטעלעכט א רוי-
בעטן, זעלבע מאכן א גרויסן
רושם אין די שטאטשאפטע
קרייזן. מיר העלן דאס מאַרשיינע
בריוו אייניקע פון דער הויפטער
צאל שאטונגען וועג: „דער ווי-
סער פאלקלאר איז שוילדאמער“,
„ער דער נאכפאלגער פון די אלטע
ידישע סינגאנאן פון אשכנז
און פאָרטוגאל“, „ביישרעגע צו
דער פארטייבונדע וואָס אונד
מעכטענדיגטע, „א אייניקע
שטודיע וועגן משה רבינו און
די לעגענדע, זעלבע זענען וועגן
א ים געשאפן געוואָרן“.
נאָך דער ערשטער וועכנטליכער
אין אויך דרייטעניג און יידיש,
זיין וועק „די כחובת און און
געשיכטלעכע אנטוואָלונג“ מיט

רױמעניץ, אײן פאָרײַקן יאָרהונדערט

דאס אנטוויקלען זיך פון די יידישע קהילות אין מאג'ארהע, צום סוף פונעם יארהונדערט, געשאנן די נירנבערג בארידונג אידן רוחניותות'יקע, מיט געלעכערקע קולטור, האבן זיך אידן און יענע גענומען נויכט אנגענומען, מ'האט געוויסט אז לערנען הייסט לערנען תורה, ווי דער יוד, דאזיגער ערשטע שטעטלעכער האט געדארפט וויסן אסאך אסאך א מנות ער האט דעם נאכגעלערקע צו שטאן און אים געדארפט קענען דאזענען. אזוי ווי דער חסידאקער ר' אשכנזי פארשיינט, זענען אלע אידן דארטענדיק געווען יודעס. אזוי איז עס פארשטיין אהענס זענען און יא, אסאך 1840 גענוען זעקס יידישע בוכ-ענדלעך, וואס האבן זיך אנגע-געבן מיטן סטארן פון יידישע פריער. און נעמען: יצחק בן יצחק, הרל מיט ליפא, יצחק אברהם'לש, אברהם'לש, אברהם, וויס ציפער און יעקב ערשטע בארידונג.

ועקען אין יענע צייטן גערוקט
 ווערן אין רוסלאנד, וויס
 לאנד, עסמיירן און אין ורוסלעס.
 די דאזיקע ספרים פלעגן געבאכט
 ווערן אין לאנד אין פאקוויסט
 ווערן און אין אירעס דורך די
 מורט ספרים, וועלכע האבן גאר
 עקסיסטרט אין די ערשטע יאָר
 געקליגט און אנדערע יאָר
 דערפֿ. זיי פלעגן אויך ארומגיין
 מיט וועקען עקלעך, כביש לבית
 און פאקוויסט ווייטשע ספרים און
 אויך משה'ס ביכלעך.
 די דאקומענטן פון אים, ווייטש
 האָט מיר ווייטש פון אים, ווייטש
 און די צאל פֿילען, האָט משה'ס
 און יענעם יאָראמאסטרט פון
 רוסלאנד, יענען וועגען 487
 כע מיליאָס געבאכט פון 2931
 עקוועפֿאָרן. זיי וועקען וועקען
 געקומען און ווייטשע, אַ שטאַט
 מיט אַ באַרימטער ווייטשע דורף
 קעגן "און געקויפֿטן ספרים און
 דענקער. די דאזיקע צאל און
 באַשטענדן פון: 1327 סרע
 רים, 260 תהלימער, 150 תום
 ספר, 342 מחורים ווייטשע און
 שר, 342 פון ווייטשע, 150 מחור

רוס מאר שלוש רציון 140
 גבורה 100 שניות, 978 מסר-
 מסריו (26) 45 דוריו (26)
 לחות. א חנוי ד דאוקט מסר-
 וענקל נר ענקול 4 ענקלד
 מס מארשידענק ענקול-
 (תאס מאר שניות אזי נישט
 קלאר אינעם אקקאמפן).
 און אויף 1835, ציט
 אן פרשקאט מארשידענק-
 ציט פון רי ביכער און בא-
 רונע נר דער, אקטיווע האט
 חקע רי השבחה איבער רי לעגן
 ביקער, א "סיעקעלן מארש"

נחום טעסאטענע און זיין
 וויסשער שוואגער, און וויסשע ביי
 זיין און וויסשע פאמיליען.
 זון דער מרקעוואס אסמירער
 פלעגן אקטובער ביכער דערקעסן
 און וויסשע אויף צוויי וועגן:
 דורך לאגאן און דורך קראוואט.
 און דער קאלעקטירע נעם די
 בוקארעשטער ווינקעלען פון
 מלוכה-ארכיוון, און אפגעשטע
 לעבט אין יאר 1957 אסמירן
 מוסל, בעלי מלכות און סוף
 פון דער אסמירער קראוואט.
 וועט אנגעצייכעט אויף אים 24
 און אין יאר 1893 זענען גע-
 בראכט געווארן פונעם ערשטן
 לאגא דורך קראוואט 49 טען
 וויסשע ביכער פאר הערש אידעל-
 און פון יאר 1847. אין יאר 1845
 זענען צווייזש און ביכער פון
 וויסשע און זענען אנגעקומען
 קיין און וויסשע וועגן אנגעקומען
 הערשען עס שלח נאה, קרעש
 וויסשע, דברי שלום, תשוב
 חוה ונה.
 אין יאר 1847, האט שוואגער
 באקא, מיטגעבראכט און ערשטער
 זון קענסעלמאן פונעם וויסשע
 און פונעם וויסשע און ביכער

[illegible]

אילוסטראציעס פון זעלענע
אילומינירטע אלטע כתובות.

[illegible]

אויבער אריבערן אונזע און די
 "האגלעכע" און אין די גרע-
 סער "האג" אויסגאבן. א דאנק
 זען קלערע שפראך און זין
 פונעם ערשטן טאג, ווערן גאס-
 פערס ווערן נאך חיינים פון אג-
 געלעכטע מיט גרויס אויפגעקע-
 אן די ווערט אריבערשט צווישן
 דערקעטן פאלקליכעס פון
 דער וועלט-פארשטאנד.
 א חזן די פילע כהן-ידן, וואס
 ער האט מיט זיין פונעם ערשטן
 פון רובעניק, האט ער לאזט
 דאן אריבערשטען אן אויפגעקע-
 וויינער אריבערשטען אן אויפגע-
 טעק מיט פיל וועלטלעכע סאג-
 קריסטן, אויפגעקע און אינקי-
 נאבול. ער האט אויך אפארעסן
 א וועלטלעכע פאלקלעכע פון א ער-
 פון ווערענע "דיווע" חתובות
 און איבער אים ווערענע תנ"ך-
 אויסגאבן אן אויפגעקעטען לוי-
 נות, צווישן וועלטלעכע און גא-
 לעלטעכע וועלטלעכע.

נאך א ציט פון עטלעכע און
דרייבט איר פון דער אסאטערע
אפגענומען פון רומעניע, וועט
ער איינגעלאזן פונעם רומענישע
קונסט און בילדונגס-מיניסטער
ריוס, פון וועלכע צייט, ער זאל
קומען צו רומעניע, אלס אן
לעקטורע, וועגן דער פאל-
לאטי פון דער רומענישער שפראך
וועגן דער רומענישן פאל-
קלאר. דאסאטערע נעמט אן די
איינלאדונג און באזוכט דער
רומעניע, 1923 און ווערט אויפ-
גענימען מיט גרויס כבוד, וואס
קען אדערער וויסנשאפטלער.
האט דאס צייט וואס זוכט געווען.
שוין נאך אראפגענומען אן דער
רומענישער גרענעץ, האט מען
געשטעלט צו זיין אפארטיגונג א
סאלאן-האזאן, און וועלכע ער
און זיין אסאטערע וועלכע האט
אויס באהאנדעלט וועגן געפארן די
אנאנץ צייט פון זיין אויפנאכטאמ
פון רומעניע. און וועדער שטאט,
וו ער האט אראפגעשטעלט אז
ער געהאט באהאנדעלט פון די

והדאמיטש. אן ארויסגעבען פון
סערבישער צווייטג און א
דרעקטורע אונטאנערק און ווין,
געגענשטעלעכט דעם 24טן אפריל
ניעמע יאר, א מורדע און דער
דרייסיגער צומאשונט, דער פ-
לאגאטער צומעגראט, אן ער
וויל דאס אור, בינער אין
דעם לשון פון א גריכן, עטריבן,
וואלאכ, אראבן און ווין. ער
האט ערשולט ווין חובש, און
אין אינאיינשטענען דער העכשטער
מיט עפלעכע אייגענדיק פאר
דער מורדע זענען ווין דערש-
טן אין ווין, גאנץ ש"ח.
ספרים ווען עסווייט פלעגן גע-
בראכט ווערן דורך פאלטשעטשען
אויסצוגעבן גענען-שטאט פאר
ניעמע צושט, אויף אן איינדיק
וואס פלעגן דאס ארגאניזאטור
עקער.
זי גרעכעסער און דרוק-זאלן
פלעגט נעמען אקטועל פון ווין
(לעכא, וויאזוי פאלטשע זאלן
אין נעמען צושט.) אן ספרים
ניעמען נעמען פון א פארשידענער
עמעאטיק. אס האבן, מיר, לויט
דעם חובן פון עפלעכער און
סאטאטער ספרים וואס אין
אקטועלעקט קיין פאלטשעטשע
אויבער דינערע און צוריק
אן סידורס און מוזעריס
געבונדן קורש, שער התחילת,
שטייט שבת.
אן מוזעריס, דריי ישרים,
מבורח המאור, נשמת חיים, אור
חת דקדוקים, אור חתמה, אור
חור.
29 יאנואר 1918 פארט: 10

[illegible]

ציווילע און מיליטערישע מלוכה
באאמטע.

דר. גאסמער האלט א רוי פֿעקס
צוים און אפט גרענעצט שטעט
פון רומעניע, אין ווערס אומע
און אויפגעשטעלט מיט באניס
שטרינג. די סאסטענעס ווערן פון
זינע עלקעס, זענען געזען
פראטעסטאן, סאטורנעס און אינא
שטעלעקעלעך און אלע האבן בא-
ווענדט זיך צו
רומענישע שפראך, וואו ארגינעל
נעל ספיל וואו די שטערקעס
אויסדורכן, באשט ער שטעט וואו
פון רומעניע צעלעך צענדליק
יארן.

דר. יאסער האט דערגרייכט
 דעם סוף פון זיין איבער-
 זעצונג. דער ווייניגער-
 און ווייניגער-פאליטישער
 און צומאל געשטודירטער
 קריסטל וואס איז דא, האט
 כמעט א'ן גאנצן פארשטאנען
 דעם, אבער פארמאגט איר
 עפעס צו זאגן. האט ער
 זיך געזען אפגע-צו-האלטן
 פאר א שטענדיגן ארבעט און
 ער האט ער בארעכטעט מיט
 זיין וויסן און ערזייערעט
 ביים אויף זייערע און
 ער האט איר דא
 געבן אפמאכטן, און דער
 ווערט מענטש וועט אויכען
 אבער איר פריינד פונעם
 1899, פארנויט צו זיין
 מאדערנע אוניווערסיטעט
 האט איר געקענט איר
 נישט פארשטענדן, דער
 ווערט פון דער

שריפס, האט ער באקומען א
הארץ־שלאג אין האט אויסגע-
הויבט זיין נשמת אין עלטער
פון 83 יאר.

זיין פארטע פון דער גאנצער
העלט, האט אפגעפאלענט לויב
ווייניקעלען חזקן באשעפערן
זענענדיקייט און אפגעשטעצט זיין
אומגעזעהערן אינסאפאבלעכע
סקינס, ארויסוויכדיגן זיין
גויסטיקע ירושה, די צאל חערט-
פולע זעקען, וואס ער האט אוי-
פגענומען א. ו. א. ער איז
לשבות.

אויך די רומענישע פרעסע,
פון יענער צייט, האט אפגעצויגט
ד. ה. גאסמערס שטיב און איינע
זיין פארטע פארשטאנען פאר
דער אגוי־וועסמאנער ליטעראטור
בכלל און פאר דער רומענישער
ליטעראטור בפרט.

מ'לאסט — בוקארעסט

דער [און דער דעמלסטקער יא-
סער בר איז געווען אנזעלנער]
פלעגט מען שיקן פלעקלעך ספרים,
פאפאליעס תנ"ך, ש"ס און א-
דערע, וואויראס האט דער איסער
בר ר' משה טויבעס, באקומען פון
ברעסל, נאך ש"ס, וואס איז
געדורכט געווארן אין ווין אי-
יאר 1804.

ווי דער נאכמרגע אויף ספרים
איז אים געווארן ר' העסער,
האבן אייניקע דרשניקע אינאדאכער
פון רוקעווענין געפרוהט צו דורקן
א טייל ספרים. אדער אד-
רעקס, אייניקעס מיט אלקע-
מאנדל ספרדאס און אנדערע
שופנים ווי דער רוקעוועני
באשטימוול ראמען, האבן בא-
קומען אין יאר 1854 די בא-
ווינקונג פון דער, פאפאליע
ש"ס, (דער אסערער פון דער
געגנט) צו דריקן צוויי ווישיש
ספרים: א. מורד, ב. חילת
און א. מחור. ווישיש אויטות
און זיי גענומען ביי א געוויסן
משה פון ראסאן.

דער גרויסער אומפארט פון
רעליגיעזע ספרים, ווי אויך די
פערטערדיקע רוק-דאנן וואס
מ'האט געלייזט אין לאנד,
האבן דערלויבט אויסצושאפן
מען ספרים דעם רעסעסן פון
בתי מדרשות, חסידות-ווערס און
זיכעווייט ווי אויך די פערטערדיקע
וואס מען ווארמירט, און זענען
געווען די טאג-פענליכע רותגות-
דיקע שטוי.

דער דרויער ספרים האבן דער-
פארטערט די פערטערדיקע

לִיב מֵאֲנֵס

די קאנד באראטונג
פון די קהילות

תער שמואל (מיקו) ווערשאַ
וויש, אַפּייער פון דער אסי-
טעינאַס-הילונג, האָט אָנגעוואָן
וועלכע זענען די קריסטירוס
און די מעטאָרן לויט העלכע
ס'זינקט זיך פאנאנדער די סע-
(העמט אַויף זייט 9)

און וויסן אז גרויסע פערדערונגען
קומען נישט פון היינט אריין
מירן. ס'ווייזט עבער אויס אז
ס'איז אין דער נאסוד פון מלכות
שסן אז בארץ יחידי מגולה קאנטן
דאס דאנער אין זיין מוסד פון
זיין פאר אן, און זבת חלב
דבש'ן וואס ס'פארן נישט מעקט
באלד דערנעבן. משה און די
וואס זענען מערען ארום אים,
האבן זיך מקריב געווען צופאר-
היס'נעם ווארעם און שטייען
אין דינסט' פונעם' 879, אפילו
ווען זיי האבן שוין געוואוסט אז
זיי וועלן דאס נעמט פארלירן.

ייט פון די פליגער און די
ווינקעלעך זוכונות האָבן זיך
דורכגעצויגן, באַזאָמט, פאַר-
שטעמעט אויפ'ער ווינקלעך,
ס'האט לעבן איז מוצחיק דער-
מיטן אויף דער בינע, און
יונגער קינד שוין די ראַזיקע
נידער האָבן שום סייכות

איך ווייס נישט וויאזוי
נאָך איך האָב איין רבע גע-
האט דאָס געפיל אז ים מסתה
מיטן קינד וואָס האָט געקאָנט
איבערקומען אלע לידן און
זיי גובר זיין, האָט אים
באַלישן באַדייט.

שרה שטיין

